

PROTOKOL

2022 | YIL 3 SAYI 2

KARADENİZ TEKNİK
ÜNİVERSİTESİ
STRATEJİK ARAŞTIRMA
MERKEZİ DERGİSİ

Kardeşlikten Düşmanlığa:
Ekonomi ve Ekoloji İlişkisi

**Gamze
UZUN**

Brexit Çerçevesinde İktisadi Birliklerin
Varlığına Dair Görüşler

**Aslıhan
ÖZTÜRK**

Pembe Yakalı İş Gücü

**Ebru
MOĞULKOÇ**

Siber Caydırıcılık:
Devletler Siber Caydırıcılığı Öğrenebilir Mi?

**Kadriye
KOYUNCU**

Osmanlı Şehri'nin Turgut Cansever
Perspektifinden Değerlendirmesi

**Öznur
KÜÇÜKKELEPÇE**

EDİTÖRLER

Dr. Öğr. Üyesi Suna ERSAVAŞ KAVANOZ

Doç. Dr. Abdullah UZUN

EDİTÖR YARDIMCILARI

Öğr. Gör. Fatma NALBANT

Arş. Gör. Nisa ERDEM

Arş. Gör. Tülay DEMİR

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Bünyamin ER (Yönetim Bilişim Sistemleri)

Doç. Dr. İsmail KÖSE (Uluslararası İlişkiler)

Doç. Dr. Umut ÜZAR (İktisat)

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin YADİGAROĞLU (Sosyoloji)

Dr. Öğr. Üyesi Vahit GÜNTAY (Uluslararası İlişkiler)

İLETİŞİM

Karadeniz Teknik Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, No:2-06

Telefon: 04623773227

Faks: +90 462 325 3205 – 325 3185

E-Posta: sam@ktu.edu.tr

Web: www.ktu.edu.tr/sam

Yayın Türü:

Ulusal Süreli

**KARADENİZ TEKNİK
ÜNİVERSİTESİ**

**STRATEJİK
ARAŞTIRMA MERKEZİ**

PROTOKOL DERGİSİ

SAHİBİ

Doç. Dr.
Özgür TÜFEKÇİ

Karadeniz Teknik
Üniversitesi
Stratejik Araştırma
Merkezi Müdürü

KTÜ SAM Protokol Dergisi kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme ve sosyoloji başta olmak üzere sosyal bilimler alanında, kısa makalelere yer veren akademik bir dergidir. Kısa makalelerin yanı sıra rapor, derleme, konferans notları, örnek olay, kitap tanıtımı vb. makale dışı yazılara da dergi bünyesinde her sayıda belirli oranda yer verilecektir.

KTÜ SAM Protokol Dergisi Şubat ve Ağustos aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.

Dergide yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yazarlara aittir; Derginin sorumluluğu yoktur.

**KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ**
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

İÇİNDEKİLER

<i>Kısa makale</i>	<i>Kardeşlikten Düşmanlığa: Ekonomi ve Ekoloji İlişkisi</i> <i>Gamze UZUN</i>	6-16
<i>Kısa makale</i>	<i>Brexit Çerçevesinde İktisadi Birliklerin Varlığına Dair Görüşler</i> <i>Aslıhan ÖZTÜRK</i>	18-32
<i>Kısa makale</i>	<i>Pembe Yakalı İş Gücü</i> <i>Ebru MOĞULKOÇ</i>	34-41
<i>Kısa makale</i>	<i>Siber Caydırıcılık: Devletler Siber Caydırıcılığı Öğrenebilir Mi?</i> <i>Kadriye KOYUNCU</i>	43-53
<i>Kısa makale</i>	<i>Osmanlı Şehri'nin Turgut Cansever Perspektifinden Değerlendirmesi</i> <i>Öznur KÜÇÜKKELEPÇE</i>	55-61

PROTOKOL

KARDEŞLİKTEN DÜŞMANLIĞA: EKONOMİ VE EKOLOJİ İLİŞKİSİ

Öğr. Gör. Gamze Uzun

Amasya Üniversitesi
gamze.uzun@amasya.edu.tr

ÖZ

Dünya üzerinde afetler her geçen gün artmaktadır. Bu afetler bir taraftan insanın can güvenliğini diğer taraftan ekonomik güvenliğini tehdit etmektedir. Oysa sanayi devrimi sonrası yaşanan kalkınma politikalarında kişinin refahının bu anlamda güvenliğinin ancak ekonomik refahla sağlanabileceği öngörülmüştür. Refahın, yaşam kalitesinin ekonomik refaha indirgenmediği kalkınma yaklaşımında doğaya verilen zarar görmezden gelinmiştir. Bugün gelinen noktada kalkınma uğruna görmezden gelinen ekolojik bozulmanın insanın refahı için en büyük tehdit olduğu ortaya çıkmıştır. Ekolojik olarak rasyonel olmayanın ekonomik olarak da rasyonel olmadığı, modern insan tarafından zıt kutuplara yerleştirilen ekonomi ve ekolojinin esasında bir bütün, yaşam kalitesinin en temelde ekonomik değil ekolojik bir niteliğe sahip olduğu ve ekolojik güvenlik sağlanmadan ekonomik güvenliğin sağlanamayacağı gözler önüne serilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi, Ekoloji, Ekolojik Kriz

Giriş

21. Yüzyılın en önemli sorunu hiç kuşkusuz ekolojik krizdir. İnsanın yeryüzünde var olduğu günden bu yana çevresini kendisi için dönüştürdüğü ve bunun da doğada bir bozulmaya neden olduğu bilinmektedir. Ancak insanın var olduğu sürece doğa ile etkileşiminin sona ermeyeceği ve yaşamını sürdürmesi için doğaya müdahale etmesi gerekliliği bir gerçekliktir. Dolayısıyla burada belirleyici olan şey müdahale değil bunun ölçüsüdür. Özellikle 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizi, kaynak kıtlığı, ozon tabakasının incelmeye, kaynak tükenmesi ve bozulması gibi çevresel sorunların ciddi boyutlara ulaşarak doğadaki canlıları tehdit etme noktasına gelmesi tüm gözlerin ekolojik bozulmaya literatürdeki yaygın kullanımı ile çevre sorunlarına çevrilmesini sağlamıştır. 1972 yılında İtalya'nın Roma Kentinin sanayi ve iş adamlarınca kurulan Roma Kulübü Büyümenin Sınırları adlı bir rapor yayınlamıştır. Rapor nüfus-beslenme-enerji-hammadde ve kirlenme olmak üzere beş değişken arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Rapora göre, nüfus artışı ve sanayileşme mevcut hızıyla devam ederse dünya üzerindeki canlı yaşamı 150 yıl sonra son bulacaktır. Raporun çözümü büyümenin sıfırlanmasıdır.

Ya ekoloji ya ekonomi anlayışı ile ortaya konan çözüm stratejisi ile birlikte ekonomi ve ekoloji birbirlerine düşman iki taraf olarak kavgaya tutuşturulmuşlardır. Öyle ki bu durum çevre politikaları konusunda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki tartışmalardan birisidir. Ancak esasında ekonomi ve ekoloji bir bütündür ve ekolojik olarak rasyonel olmayan bir politika ekonomik olarak da rasyonel değildir. Ekonomi ve ekoloji arasında yaratılan bu karşıtlık insanın bir üretimidir. Bununla birlikte bu karşıtlığın en temelinde insanın çıkarını her şeyin üstünde tutan, doğada yaşanan tahribatı insana dışsal bir şekilde tanımlayan 'çevre' ve 'çevre sorunları' yaklaşımı vardır.

Çalışmada ekonomi ve ekolojinin birbirleri ile düşman olmadıkları aksine bunun bizzat insan eliyle var edilen bir 'suni' durum olduğu iktisadi yaklaşımların değişimi üzerinden ele alınmaktadır. Bununla birlikte söz konusu değişim açıklanmadan önce doğru kavram seçimi ve doğru tanımlamanın doğru çözümün anahtarı olduğu yaklaşımından hareketle çevre ve ekoloji kavramlarının arasındaki fark ortaya konulmaktadır.

1. Çevre Mi Ekoloji Mi?

Bir olgunun, olayın ya da sorunun çözümlenebilmesi ancak doğru tanımlanması ile mümkündür. Doğru tanı ise ancak doğru kavramın kullanılması ile mümkündür. İnsan ve doğa ilişkisi ve bu ilişkide ortaya çıkan sorunların doğru şekilde anlaşılabilmesi de ancak doğru kavramla tanımlanması ile mümkündür. İnsan müdahalesi sonrasında doğada meydana gelen olumsuz değişiklikler genellikle çevre sorunları olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu tanımlamada kullanılan "çevre" kavramı sorunlara içerdiği anlam çerçevesinde çözümler getirmektedir. Ancak "çevre" anlamı üzerine kurulu olan çözüm önerileri ve bunların yetersizliği kavramın doğru seçilmediğini göstermektedir.

Çevre mi, ekoloji mi sorusunun cevabını bulmak ve hangi kavramın daha "iyi" olduğunu anlamak için ilk etapta kavramların terimsel anlamlarına bakmamız gerekmektedir. Çevre (eviron) kelimesi, *halkalamak; çevrelemek; kuşatmak; sarmak, bir şeyin çevresinde dolanmak, bir yerin çevresinde gezmek* anlamına gelmektedir. Eco kelimesinin kökeni oiko- kelimesidir. Yunanca oiko- bir ön ektir. Bu da Yunanca'da "Ev" anlamına gelen "oikos"dan gelmektedir. Oiko- eki yer(alan), çevre, ev-içi ilişkiler anlamını katar. Ecology kelimesi eco ve logy kelimelerinin birleştirilmesinden oluşan bir isim olup; "canlılarla çevreleri arasındaki karşılıklı ilişkilerle ilgilenen bir canlı bilim kolu, canlılar ve çevreleri arasındaki karşılıklı ilişkilerin tamamı". Örneğin, bir bitkinin ekolojisi, bir çiçeğin ekolojisi anlamlarına sahiptir. Genel bir ifade ile ekoloji,

herhangi bir canlı veya canlı toplulukları esas alınırken, *çevrebilimi* ise insanı merkez almaktadır. Bu bağlamda ekolojide çölde yaşayan canlılar insan ile herhangi bir ilişkisi/etkisi olsun olmasın çalışma konusu olabilirken, bu konu insanla doğrudan ilgili olmadığı sürece *çevre bilimi* için çalışma konusu olmamaktadır (Sevgi, 2015).

Kelime kökeni olarak içinde yaşanılan, "insanın içinde varlık kazandığı ve bir parçasını oluşturduğu doğal ortamla yani duvarlı duvarsız her türlü ev ile olan ilişkilerini" ifade eden "ekoloji" yani hane tanımlaması ile (Cangızbay, 2013) bir şeyin yakını, dolayı, etrafı, periferisini ifade eden "çevre" (www.tdk.gov.tr, 2022) tanımlamalarının anlamsal farklılıkları doğal sonuçlarına da yansımaktadır. Çevre; bir organizmanın yaşama ve gelişmesini tüm dış şart ve faktörleri ifade ederken (Görmez, 2003: 15) ekoloji ev içi ilişkileri ifade etmektedir. "Merkez ve merkezde olmama" esası üzerine kurulu olan çevre çevrelediğine nüfuz edemez, onun karşısındadır, ona dışsaldır (Cangızbay, 2013).

Oysa ekoloji insan ile onun çevresi arasındaki bütünlüğe, organik ilişkiye işaret etmektedir. İnsana dışsal olarak tanımlanan çevre ile ekolojinin "insanın da bir parçasını oluşturduğu doğa-ev" kavramlaştırması arasında öze ilişkin bir farklılık söz konusudur. Bu bir tanım farklılığını aşan doğaya bakıştaki ayrılığa tekabül eden derin bir farklılıktır. İnsan doğa ilişkisini, insanın evi ile olan ilişkisi bağlamında ele alan ekoloji insan-doğa ilişkisini yarara dayalı bir ilişki olmaktan çıkararak ahlaki boyutları olan bir sorumluluk ilişkisine dönüştürmektedir. Çevre tanımlaması ise; insanın yararı için doğaya her türlü müdahaleye izin vermekte, meşruiyet kazandırmaktadır. Çevre kavramı nasıl ki doğayı insan dışsal bir biçimde tanımlıyorsa çevre sorunları kavramlaştırması da insanın doğa ile alışverişinde ortaya çıkan sorunların insana dışsallığını çağrıştırmaktadır. Çevre sorunu kavramı çevrenin/doğanın insan müdahalesinden bağımsız olarak birtakım sorunlara sahip olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Oysa kendi içerisinde mükemmel bir uyum ve dengeye sahip olan doğanın "dış" müdahale olmaksızın sorunlu olması mümkün değildir. Eğer bugün doğaya ilişkin yaşanan sorunların esaslı ortaya konacaksa, "çevre sorunlarından" değil sanayi toplumunun "ekolojik bunalımından" söz edilmelidir (Önder, 2003: 7).

2. Ekonomi ve Ekoloji İlişkisi

Ekolojik problemlerin ilişkili olduğu temel unsurlardan en önemlisi hiç kuşkusuz iktisadi yapıdır. Ekonomi sözcüğü ekoloji sözcüğü ile aynı kökenden olup Yunanca ev (oikos) ve yönetim (nomicus) sözcüklerinin bileşimidir. Canlıların konutu doğadaki fiziksel çevre olduğundan dolayı ekoloji aynı

zamanda doğanın ekonomisiyle ilgili bilgileri de içermektedir (Çepel, 1992: 13). Buna göre ekonomi, evin (yaşanılan yerin) işlerinin yürütülmesini ifade etmektedir (Odum & Barret, 2008: 2).

Kardeş iki kavram olan ekoloji ve ekonomi günümüzde aralarında tercih yapılması gereken, birbirlerine zıt iki kutup olarak konumlandırılmaktadırlar. Kavram seçimi bu kopuşu en net şekilde ortaya koyan göstergelerden birisidir. Nitekim ekoloji terimi yerine çevre kelimesinin yeğlenmesi, ekonomiyi tüm olgulardan üstün tutan endüstriyalist bir yaklaşımın yansımasıdır ve çevre kavramını kullanan bilim insanlarındaki insan-merkezci mantığın da bir izdüşümüdür (Çalgüner, 2003: 8-9). Dolayısıyla ekonomi ve ekoloji arasında “var olan” gerilimin kaynağı ekonomi değil ekonomik faaliyetin amacı bu bağlamda iktisadi anlayıştır. Kuşkusuz ki bu zıtlığın temeli dünyanın “ev” olmaktan çıkıp makineye dönüşmesine dayanmaktadır. İktisat, kültürel, siyasal, ekolojik, faktörlerden bağımsız değildir. Taraflar birbirlerini karşılıklı olarak biçimlendirmektedirler. Bu bağlamda ekolojik dengede meydana gelen değişim aynı zamanda iktisadi anlayışta meydana gelen değişimin bir tezahürüdür (Barnett, 2020: 23).

Her toplumsal yapı kendisine özgü bir iktisadi düşünme sistemine sahiptir. Üretim, tüketim, mübadele ve bölüşümle ilgili meseleler her çağda vardır. İktisadi yapının amaçları ve ilkeleri dönemin inançlarına, örf ve adetlerine göre belirlenmektedir (Kazgan, 1974: 33). Rönesans öncesi dönemde insan ve doğa ilişkisi ilahi temelli bir ahlaki öğretiye dayanmaktadır. Aynı durum iktisadi yapı için de geçerlidir ve Rönesans öncesi dönemde iktisadi yapı maddi kaygılardan uzak, daha çok tanrının rızasını kazanmak, diğer insanların haklarını korumak anlayış üzerine kuruludur, ekonomik faaliyetler genel olarak evin ihtiyaçlarının karşılanması ölçüsünde yürütülmektedir. Bu nedenle ekonomi ve ekoloji bir çatışma içerisinde değildir. Bu dönemde de işletmelerin varoluş sebebi kar kavramı olmakla birlikte, bu tek belirleyici unsur kar değildir. Rönesans ve Orta Çağ’ın dünyadan el ayak çekme anlayışının terk edilmesiyle birlikte yeni dönemin ideal insanı artık, başarıya inanan ve hayatı bir yarış olarak gören, evin, eşyanın ve dükkânın bir ihtiyaç olduğunu düşünen bir adamdır. Bu bakımdan Rönesans ile kültürel alanda başlayan değişim süreci toplumsal olduğu kadar aynı zamanda ekonomik bir dönüşümdür. Diğer taraftan esasında Rönesans’ın kendisi pek çok ekonomik gelişmenin- kentlerin büyümesi, tarımın yaygınlaşması, coğrafi keşifleri gibi- bir ürünüdür (Watson, 2020: 564).

Rönesans döneminde gelişen ticaretle birlikte sigortacılık faaliyetlerinin başlaması, bankacılık sektörü, düzenli sermaye birikiminin ortaya çıkması, işletme yönetiminin sermaye ve iş

gücünden ayrılması, kredi kullanımlarının artması, piyasayı genişletmeye yönelik çabalar, ticari becerileri eğitmeye yönelik girişimler, iktisadi yapıda meydana gelen değişim hareketleridir. Kapitalizmin ilk adımları olarak nitelendirilebilecek söz konusu değişim hareketleri üzerine kurulu bu yeni iktisadi modelin adı merkantilizmdir (Watson, 2020: 560). Merkantilizm, iktisadi düşüncenin Orta Çağ kilise doktrininden ayrılması, teolojiden bağımsızlaşması aşamasıdır ve merkezinde sanayi kapitalizminin öncüsü olan ticari kapitalizm vardır (Kazgan, 1974: 34). Genel ifadeyle Merkantilizm zenginlik ya da büyümenin sahip olunan değerli madenler ilgi olduğunu savunan iktisadi yaklaşımdır. 18. yüzyılın ortalarına kadar hâkim olan Merkantilist düşünceye göre; devletin gücü sahip olduğu değerli maden miktarı ile orantılıdır ve devlet ne kadar çok değerli madene sahip olursa o kadar güçlüdür. Bu nedenle bütün politikalar devletin büyümesi, yani değerli madenlerinin (altın-gümüş) artırılması amacına dayanmaktadır. Devletin sahip olduğu değerli madenlerin arttırılması içinse, ülke içerisinde sanayileşmeye öncelik verilirken, dışarıda korumacılık ve sömürgecilik esas olmalıdır (Berber, 2011: 44-45). İktisadi düşüncüyü biçimlendiren bu ilkeler kuşkusuz ki insan-doğa ilişkisini de biçimlendirmektedir.

Merkantilizmin gelişmesi insan-doğa ilişkileri bakımından önemli dönüm noktalarından birisi olmuştur. Coğrafi keşifler ile farkına varılan değerlerin bir yerden bir yere taşınabilmesi durumu, Merkantilizm ile ekonomi politikası haline dönüşmüştür. İlk etapta altın gümüş gibi değerli madenler taşınırken daha sonra onların yerini tarım ürünleri almış, günümüzde ise bu durum taşınan doğal varlık sömürüsü ve biyo-kaçakçılığa dönüşmüştür. Bu bakımdan Merkantilizm ekolojik ele geçirme mantığını geliştirmiştir. Ekolojik ele geçirme bir yandan doğal kaynağın sömürülmesi yoluyla ekosistem üzerinde bozulmaya neden olurken diğer taraftan sürekli büyüme esasına dayanan kapitalizme zemin hazırlamış ve ekolojik düzeni olumsuz etkilemiştir (Birdişli, 2014: 30, Foster, 1999: 58). Merkantilizm ile başlayan iktisadi yapının ekolojik düzen üzerindeki olumsuz etkisi süreç içerisinde biçim değiştirmiş ancak artarak devam etmiştir.

Merkantilizm eleştirisi olarak ortaya çıkan Fizyokrasi de bu etkinin sürmesine neden olmuştur. Merkantilizmin kontrolcü sisteminin çiftçiler üzerinde yarattığı baskıyı eleştiren ve tabii düzen anlayıştan hareket eden Fizyokrasi (Kazgan, 1974: 65), sanayi ve ticaret sektörü yerine büyümenin temel unsuru olarak tarımı kabul etmektedir. Fizyokratlar için tarım diğer her türlü ekonomik faaliyetlerden üstündür, çünkü onlara gör toprağa atılan her bir tohum binlerce karşılığıyla ekonomiye

geri dönmektedir ve artık ürün ancak tarımla elde edilebilir. Doğal denge fizik yasalarıyla sağlandığı görüşünü benimseyen Fizyokratlar, evrenin işleyişinin doğanın hâkimiyetinde olduğunu ve ona müdahale edilmemesi gerektiğini savunmaktadırlar. Herhangi bir müdahalede bulunulmaz ise dünyada her şey kendi dengesini bulur yaklaşımını benimseyen iktisadi sürecin de bu mekanik denge kanunlarına göre işlediğini savunan Fizyokratlara göre akıllı birey kendi çıkarlarını maksimize etmek için çabalayandır. Doğal denge haline ne kadar az müdahale edilirse, toplum ne kadar bu doğal dengeyle uyumlu olursa refah artışı o kadar kolay olur. Nitekim mekanik doğa yasaları toplumsal refahı artıran söz konusu dengeyi zaten sağlamaktadır (Eren, 2015: 8; Berber, 2011: 46; Kazgan, 1974: 53).

Doğal denge halini refahın ve mutluluğun kaynağı olarak gören Fizyokrasi her ne kadar tarımı, doğayı önemsemiş ve insanı doğanın bir parçası olarak görmüş olsa da ekolojik bozulmanın sürdürülmesine sebebiyet vermiştir. Her şeyden önce Fizyokrasi tarımı sadece ürün yaratma aracı olarak kabul etmiştir. Bu bağlamda Fizyokrasi sadece üretim aracını değiştirmiş ve Merkantilizmin ticari kapitalizminin yerine tarımsal kapitalizmi koymuştur (Seymen, 2013: 5). Dolayısıyla Fizyokrasi düşüncesinde doğanın değeri, herhangi bir ahlaki veya özdeğer ilkesi üzerine kurulmamıştır. Diğer taraftan fizik yasaları üzerine kurulu doğanın dengesine müdahale edilmemesi gerektiği anlayışı, kendisinden sonraki "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" düşüncesini etkilemiş ve Fizyokrasi, bilerek ya da bilmeyerek doğaya en çok zarar veren klasik iktisadi anlayışın temelini oluşturmuştur (Görmez, 2003: 35).

Doğaya en çok zararı veren, ekolojik tahribatı zirveye çıkaran klasik iktisadi anlayış 17. yüzyılda Merkantilizm ve Fizyokrasinin oluşturduğu birikimin bilimsel bilgi yoluyla doğaya hakim olma düşüncesi ile birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Aydınlanma dönemi iktisadi, büyüme iktisadi ya da klasik iktisadi yaklaşım olarak ifade edilen bu yaklaşım; sermaye birikimi, ticaret, iş bölümü, uzmanlaşma, nüfus artışı, görünmez el dengesi bileşenleri üzerine kurulmuştur. Mümkün olduğu kadar servet edinmeyi ve ne pahasına olursa olsun büyümeyi esas alan klasik iktisadi yaklaşım, büyümenin temel unsurunun sermaye birikimi olduğunu, sermaye birikiminin ise, ancak kar ve tasarrufla sağlanabileceğini savunmuş, doğal kaynakları sınırsız olarak kabul etmiştir (Berber, 2011: 48-49; Görmez, 2003: 35).

Doğal kaynakları sınırsız kabul eden, kar ve büyüme odaklı olan, üretim modeli olarak sanayi üretimini benimseyen klasik iktisadi yaklaşımın sermayenin yönünü ticaretten sanayiye çevirdiği, sürekli büyümek için sürekli üretim ilkesinin

sanayileşme ile hayata geçirildiği, serbest piyasa ekonomisinin egemen olduğu, söz konusu ekonomik işleyişe müdahalenin en aza indirildiği bu dönem, doğa üzerindeki baskının en fazla arttığı dönemdir.

Sanayi üretimine dayalı Klasik iktisadın doğa üzerindeki baskıyı arttıran nedenlerden birincisi, doğal kaynakların sınırsız olarak kabul edilmesidir. Sınırsız olduğu düşünülen doğal kaynaklar klasik iktisadi model için üretimin “serbest mali”dir. Maliyetsiz bir meta olan bu malların karın maksimizasyonu için sınırsızca kullanılıp, sömürülmelerinde herhangi bir sakınca yoktur (Görmez, 2003: 34). Klasik iktisadın doğa üzerindeki tahribatını arttıran en önemli kavramlarından/sonuçlarından birisi de ekonomik insan (homo economicus) varsayımdır. Bilindiği gibi modernizmin insan tasavvuru, akli her şeyin üstünde tutan, “rasyonel/akılcı” davranan insan esasına dayanmaktadır. Akılcı olmaktan kasıt ise, kendi içerisinde bir tutarlılığa sahip ve hep daha fazlasını isteyen davranışlar sergilemesidir (Terzi, 2013: 89).

Bu bağlamda ekonomik insan, tüketici olarak fayda maksimizasyonu; üretici olarak kar maksimizasyonu peşinde koşan ‘rasyonel insanı’ tanımlamaktadır (Akyıldız, 2008: 30). O sadece kendi faydasını düşünür ve bunu yaparken herhangi -ahlaki, dini vs.- bir şeyden etkilenmez. Buna göre, ekonomik insanın evini satması ile böbreğini satması aynı şeydir ve aynı derecede rasyoneldir. Keza bunun gibi, kalkınmak için doğanın tahrip edilmesi veya gelişmiş ülkelerin kirliliklerini az gelişmiş ülkelere satması da aynı şekilde rasyonel bir karardır (İnsel, 2012: 36).

Klasik iktisadın ‘rasyonel insanı’ faydasını maksimize ederken doğal kaynakları yok edeceğini düşünmemektedir. Nitekim A. Smith, D. Ricardo gibi klasik iktisatçılar iktisadi büyümenin özel mülkiyete konu edilmeyen, herhangi bir fiyat biçilmeyen doğal kaynaklar üzerindeki etkilerini göz ardı etmektedirler (Dura, 2012). Oysa her kıt malın bir bedeli olmak zorundadır. Günümüzde toprağın, suyun, havanın (www.cevrehaber.com, www.haberler.com, 2022) biyolojik çeşitliliğin bir sınırı olduğu ve tükenemediği tüm dünyaca kabul edildiği için her birinin bir fiyatı bulunmaktadır. Fiyatı olmayan herhangi bir doğal kaynak bulunmamaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde; Merkantilizm ile başlayan Aydınlanma Dönemi ile zirve noktasına ulaşan, küreselleşme ile birlikte tüm dünyaya hâkim olan ve ekoloji ile ayrı saflarda yer alan ekonomi yaklaşımının temel eksikliği; tabiat faktörünü sadece miktar, kalite ve teknolojik elverişlilik yönünden kavramlaştırması, doğal kaynaklar kavramını “tabii denge” unsuruna dayandırmadan ele almasıdır. Bu durum

büyük tehlikelerle karşı karşıya bırakan ekolojik sorunlarının sebebidir (Dura, 2012). Oysa Smithçi felsefede ve Ulusların Zenginliği'nde asıl olan insanın insanla ve tabiatla ilişkisidir. Diğer ilişkiler birer araçtır. İnsanın tabiat ile olan ilişkisinde dengeyi, bu bağlamda tabiatın alınabileceklerinin sınırına gelindiğinde kaynağın sürdürülebilirliğini sağlayacak olan şey, insanın eylemlerinin aklın ötesinde ahlaki bir sorumluluğa dayanmasıdır (Sarfati, 2012: 93). Başlangıçta ifade edildiği gibi ekonomi kelimesi de bunu ifade etmektedir. Ev idaresi anlamındaki ekonomi, dönemin toplumsal yapısının ve insan anlayışının bir sonucu olarak tutumlu, idareli olma ve hane ölçeğinde ihtiyaçların karşılanması ifade etmektedir. İdareli ve tutumlu olma, hane içindekilere saygılı olmayı içeren ahlaki bir nitelik de taşımaktadır (Kocakaplan, 2016: 24). Ahlaki boyutları olan bir ilişkide tahakkümden ziyade uyum esastır. Oysa bireyin kendi faydasını her şeyden üstün tuttuğu bir teoride ahlaki olana yer yoktur.

Ernst Friedrich Schumacher "Küçük Güzeldir" (1973) isimli kitabında, modern çağın en büyük yanılığının "üretim sorununun" çözüldüğüne dair düşüncesi olduğunu dile getirmektedir. Çünkü bugüne kadar maliyeti olmadığı için sermaye olarak görülmeyen doğal kaynaklar artık tükenmek üzeredir ve insanoğlu henüz birincil kaynak üretecek durumda değildir. Ona göre üretim sorunu sürdürülebilirlik ile çözümlenebilir bu da ancak sınırlı bir büyüme ile mümkündür. Sınırlı büyüme ise, küçük ölçekli bir ekonomik modelle mümkündür. Küçük ölçekli üretim modeli, sermayenin piyasa içerisinde aktif kullanımını sağlaması, böylece ekonomik faaliyetlerin sadece belli bölgelerde yoğunlaşmasını engellemesi, kirliliğinde küçük olması, insanı sınırsız büyüme olma hırsından uzak tutması gibi nedenlerden dolayı doğayla da daha uyumludur. Barış ya da refah ancak; az çok herkesin erişebileceği, küçük ölçeklerde uygulanmaya elverişli, insanın yaratıcılık gereksinimiyle bağdaşır yöntem ve araçlarla mümkündür. Bu nedenle ekolojik sorunların çözümünü için kapitalizmin sınırsız büyüme ilkesine üzerine kurulu büyük ölçekli üretim modeli terk edilmelidir.

Ekolojik olarak akla uygun olmayan şey esasında ekonomik olarak da rasyonel değildir. Bu durum doğal kaynaklarda olduğu gibi kendisini zaman içerisinde göstermektedir. Bu nedenle ekolojik koşulların ekonomik faaliyetlerin temel ilkeleri olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Yaşanabilir bir toplum, ancak daha az tüketim ile mümkündür. Dünyanın ayakta kalması sanayi toplumundaki tüketim alışkanlıklarının kökten değiştirilmesine bağlıdır. Yatırım ekonomisinin büyümesine değil küçülmesine hizmet edilmeli ve gerçek ihtiyaçların ne olduğuna dair kültürel değişim yaşanmalı,

doğaya karşı ekolojik açıdan rasyonel bir tavır geliştirilmelidir (Gorz, 1993: 63-64; Kovel, 2004: 153, 185).

Sonuç

Bugün dünya üzerinde büyük bir kriz yaşanmaktadır ve dünyanın güvenliğinin nasıl sağlanacağı sorusu tüm kesimlerce tartışılmaktadır. Yeryüzü tarihsel süreç içerisinde evrimsel olarak değişirken bu değişim son yüzyılda hızlanmış ve olağan akışının dışına çıkmıştır. Değişim hızında yaşanan olağan dışılık sorunlara neden olmuştur. Söz konusu değişim hızını arttıran, dünya ekosisteminin yapısını bozan şey sürekli büyümek üzerine kurulu olan iktisadi anlayıştır.

Özellikle küreselleşme ile birlikte artan ekonomik ilişkilerle ilişki ağları gelişip mekansal sınırları kaldırırken kişileri, toplumları, devletleri birbirine bağımlı kılmaktadır. Bununla birlikte söz konusu bağımlılık/müştereklik yaşanan mekân ya da ekonomik ve siyasi politikalarla ile sınırlı değildir. İnsanlar, toplumlar yalnızca siyasi ve ekonomik sistemler aracılığıyla değil aynı zamanda biyosferin yaşam destek sistemleriyle de birbirlerine bağlıdır. Yeryüzü mikroorganizmalardan hayvanlara, hayvanlardan bitkilere pek çok canlı türünün oluşturduğu bir ekosistemdir ve bu ekosistem kendi içerisinde bir dengeye sahiptir. Bu sistemin bir parçası olan insan diğer türlere göre sisteme en son eklenen üyelerden biridir. Bununla birlikte ekosisteme sonradan eklenmesine rağmen bugün insan bu ekosistemin başat aktörüdür ve yaşanan değişim onun “eseridir”. Nitekim günümüz uygarlığının temeli, insanın doğayı kendi çıkarı için dönüştürmesidir. Bununla birlikte insan bu değişim sürecini sağlıklı işletmemiş, her adımında ekolojik bozulmaya neden olmuştur.

İnsanın kendisini yeryüzünün egemeni olarak görmediği, kendisini tanrı ile yeryüzü arasında bir aracı olarak konumlandığı, doğayı kendi yaşamı için dönüştürürken ahlaki değerleri referans aldığı, sadece geçimini sağlayacak kadar doğaya müdahale ettiği, iktisadi faaliyetlerin temel amacı ‘evin yönetimi’ olduğu İlk ve Orta Çağ’da insan eylemlerinin yarattığı kırılganlık, doğa tarafından denetlenmiş ve olumsuz etkileri giderilmiştir. Ancak ahlaki öğretinin yerini egemen olma isteğinin aldığı, insanın yeryüzündeki konumunun aracı olmaktan üstün olmaya dönüştüğü, iktisadi faaliyetin her gün daha fazla zengin olma çabasını esas aldığı modern dönemde yaşanan dönüşüm doğanın taşıma ve denetleme kapasitesini aşmış ve insanın yaşamını bir tehdit eden bir unsur haline gelmiştir.

İnsanlar, toplumlar yalnızca siyasi ve ekonomik sistemler aracılığıyla değil aynı zamanda biyosferin yaşam destek sistemleriyle de birbirlerine bağlıdır. Bu bağlamda dünya

üzerinde herkes diğ erinin arka bahçesinde yer almaktadır. Herkesin diğ erinin arka bahçesinde yer aldığı günümüz dünyasında insanın refahı ancak ekosistemi merkeze alan, evin ekonomisi anlayışını benimseyen bir ekonomik model ile mümkündür. Bu nedenle ekonomi ve ekoloji arasında yaratılan suni düşmanlığın önce söylemsel düzeyde daha sonra uygulamalarda ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Akyıldız, H. (2008). Tartışılan boyutlarıyla homo ekonomikus. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 29-40. http://evreninsirlari.net/dosyalar/151_s08_02.pdf (08.10.2019).
- Berber, M. (2011). *İktisadi büyüme ve kalkınma*. Derya Kitabevi.
- Cangızbay, K. (1989). Habeas Corpus“tan Habeas Oikos“a veya ekolojizmin zorunlu güzergahı. *Türkiye Günlüğü*, s.3
- Çalgüner, T. (2003). “Çevre” mi “ekoloji” mi?. Nobel Yayın Dağıtım.
- Çepel, N. (1992). *Doğa çevre ekoloji ve insanlığın ekolojik sorunları*. Altın Kitaplar Yayınevi.
- Çevre Haber (2019, Kasım 17). *Hangi ülkede temiz hava parayla satılıyor?*. <https://www.cevrehaber.com.tr/dunya/hangi-ulkede-temiz-hava-parayla-satiliyor-h1949.html>
- Dura, C. (2012). Çevre sorunları ve ekonomi. <https://www.cihandura.com/tr/makale/cevre-sorunlari-ve-ekonomi>
- Dünya Sağlık Örgütü, (2015, Aralık 15). *Çin’de şişeyle ithal edilen “temiz hava” yok satıyor*, <https://www.haberler.com/cin-de-siseyle-ithal-edilen-temiz-hava-yok-satiyor-7970244-haberi/>
- Eren, G. (2015). Tarımsal kapitalizm: Fizyokrazi. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 6-23. http://asbd.atilim.edu.tr/shares/sbedergi/files/G_Eren.pdf (14.03.2019).
- Foster, B. J. (1999). *Savunmasız gezegen* (Çev. Hasan Ünder). Epos Yayınevi.
- Gorz, A. (1993). *Kapitalizm, sosyalizm, ekoloji* (Çev. Işık Ergüden). Ayrıntı Yayınları.
- Görmez, K. (2003). *Çevre sorunları ve Türkiye*. Gazi Kitabevi.
- İnsel, A. (2012). *İktisadi aklın eleştirisi*. Birikim Yayınları.

- Kazgan, G. (1974). *İktisadi düşünce veya politik iktisadın evrimi*. Bilgi Yayınevi.
- Kocakaplan, Ç. S. (2016). Homoekonomikus'un gerçekliğini sorgulamak: Türk atasözlerinde insan manzaraları. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(12), 19-38. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/528732> (11.12.2019).
- Kovel, J. (2004). *Doğanın düşmanı* (Çev. Gürol Koca). Metis Yayınları.
- Odum, P. E. ve Barret, W. G. (2008). *Ekolojinin temel ilkeleri* (Çev. Kani Işık). Palme Yayıncılık.
- Önder, T. (2003). *Ekoloji, toplum ve siyaset*. Odak Yayınevi.
- Sarfati, M. (2012). Smith –Spinoza ve iktisat teorisinin kısa bir eleştirisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 4(2), 89-98. www.sobiad.org/ejournals/dergi_ebd/arsiv/2012_2/metin_sarfati.pdf (20.12.2019).
- Schumacher, E. F. (2015). *Küçük güzeldir* (Çev. Osman Çetin Deniztekin). Varlık Yayınları.
- Sevgi, O. (2015). Ecology teriminin Türkçe karşılıkları üzerine bir değerlendirme. *Avrasya Terim Dergisi*, 3 (1), 27 – 46. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/59848> (15.10.2019).
- Seymen, D. (2013). Merkantalizm-fizyokrazi. <http://kisi.deu.edu.tr//dilek.seymen/Merkantalizm-Fizyokrazi%20%5bUyumluluk%20Modu%5d.pdf> (11.01.2020).
- Terzi, A. (2013). Sosyal sorumluluk açısından çevre muhasebesi ve çevre muhasebesine homo ekonomikus bir bakış. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 86-91. <https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/260420/makaleler/4/7/arastirmax-sosyal-sorumluluk-acisindan-cevre-muhasebesi-cevre-muhasebesine-homo-ekonomikus-bir-bakis.pdf> (20.01.2020).
- Watson, P. (2020). *Fikirler tarihi, ateşten Freuda* (Çev. Kemal Atakay vd.). 7. Baskı. Yapı Kredi Yayınları.

Protokol Dergisi

Çağrı Metni

Protokol dergisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi bünyesinde yayımlanmaktadır. Uluslararası İlişkiler, Sosyoloji, Ekonomi, Kent, Çevre ve Yönetim konuları başta olmak üzere sosyal bilimler alanına dair kısa makalelere yer veren dergi, Şubat ve Ağustos olmak üzere yılda iki kez yayımlanmaktadır.

Kısa makalelerin yanı sıra derginin her sayısında rapor, derleme, konferans notları, örnek olay, kitap tanıtımı vb. makale dışı yazılara da yer verilmektedir.

Dergi, öncelikli olarak ilgili alanlardaki güncel strateji temelli konulara dair tartışmaları okuyucu ile buluşturmayı hedeflemektedir.

Bu bağlamda hazırladığınız çalışmalarınızı bekliyoruz...

Genel yayım ilkeleri ve yazım kuralları için:

www.ktu.edu.tr/sam/protokol

Dergiye yazı göndermek için:

suna.ersavaskavanoz@ktu.edu.tr

**KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ**
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

**KARADENİZ
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ**
Stratejik Araştırma Merkezi

SAM

PROTOKOL